

Гельбак Анжела Миколаївна
кандидат психологічних наук, старший викладач
КЗ «КОШПО імені Василя Сухомлинського»

м. Кіровоград

ПРОБЛЕМА КРИЗОВОГО СТАНУ ОСОБИСТОСТІ ПІДЛІТКА НА ЕТАПІ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Криза перехідного періоду втягує в екстремальні умови існування дедалі ширші верстви населення. Показовим «барометром» протікання суспільних процесів вважається саме підліткова вікова категорія. Підлітки – це майбутні активні учасники соціальних процесів, але слід зважати на обмеженість їхнього життєвого досвіду, несформованість уявлення щодо морально-етичних цінностей. Окрім того, проблеми пов'язані з особливостями підліткового віку, посилюються психофізіологічним дисбалансом, що виражається у неадекватності наявності «дорослих» потреб і бажань та можливостей їх реалізації. *Мета статті* – виявлення впливу суспільних перетворень на посилення кризи підліткового віку.

Класична педагогіка, на чолі з В.О. Сухомлинським, визначила визначальну в аспекті становлення підростаючої особистості тріаду: «сім'я – школа – громадськість». Яких же трансформацій зазнала кожна із вищезазначених позицій?

Особистісний розвиток підлітка значною мірою детермінований соціальними умовами, серед яких, безумовно, провідна роль належить сім'ї. Сім'я завжди виступає моделлю конкретного історичного періоду розвитку суспільства, відображає його економічні, моральні й духовні суперечності. Тому сучасні економічні перетворення, демографічні проблеми, криза в політиці, культурі – все це відбивається на життєздатності сучасної родини, при цьому поглиблюючи її дезорганізацію.

На думку дослідників, суспільні трансформації призвели до того, що, з одного боку, інститут сім'ї знаходиться в глибокій кризі, з іншого – руйнування старих форм сім'ї призводить до виникнення нових

альтернативних родинних структур. Проте, більшість досліджень свідчить на користь того, що такі процеси супроводжують безліч негативних аспектів, до яких належать погіршення матеріального становища сімей, збільшення смертності серед населення, зниження шлюбності і народжуваності, тенденція сексуальної свободи, скорочення вільного часу, що різко зменшило години сімейного спілкування як у подружжя, так і у батьків з дітьми. До сучасних тенденцій належить і така, що сьогодні «живе» спілкування між людьми поступово заміщується різного роду засобами інформаційного зв'язку, такими як мобільні телефони, інтернет, відеозв'язок (скайп) тощо. Серйозною проблемою сучасної української сім'ї є також її конфліктність і пов'язані з нею явища жорстокості і насильства в сім'ї.

Окремі дослідники ведуть мову про порушення основ буття або феномен почуття «бездомності». Сільські жителі масово мігрують у міста. Проблеми втрати домівки переживають наразі і ті співвітчизники, які залишають країну в пошуках кращої долі і заробітків за кордоном.

Таким чином, полімодальна криза у суспільстві суттєво позначилась на сім'ї – торкнулась її норм і цінностей, а також широкого соціального контексту існування, вплинула на виконання основних функцій сім'ї, спричинивши розквіт цілої низки негативних явищ.

На етапі трансформації суспільства посилюється місія і роль школи у забезпеченні фізичного, психічного, психологічного здоров'я дитини. Саме «школа, – стверджував А. Маслоу, – повинна допомогти дитині зазирнути в себе і визначити набір цінностей, які узгоджуються з її неповторною людською сутністю» [2]. Тим часом школа, як і суспільство переживає кризу.

Трансформаційні процеси в освіті спричинені вимогами сьогодення – усвідомленням необхідності переходу від авторитарної до гуманістичної педагогіки. Нерозуміння своїх учнів і наступаюче за ним відчуження – важке і поширене явище. Коріння його, на наш погляд, сягає і в соціальні стосунки, що різко змінилися, і в недостатньо досконалу систему підготовки педагогів, шкільних психологів, соціальних працівників, яка не враховує сучасних

соціальних і особистісних трансформацій.

Якщо поглянути на ситуацію в школі, то на сьогодні вона є екстремальною. Передусім через брак головного ресурсу – часу, одночасно з намаганням «втиснути» в нього якомога більше предметного змісту. Свідомість дитини формується в умовах вибору «з того, що дають» (тобто, діє принцип обмеження). Тим самим учень позбавлений можливості зрозуміти й спробувати себе в ситуації свободи вибору – усвідомлювати не «те, що дають», а те, що насправді він хоче. А. Маслоу називає цю ситуацію – кризою освітнього простору, адже, ті знання, які учні отримують на уроках не є актуальними у позаурочній діяльності, і навпаки, знання, уміння і навички яких діти набувають за межами школи не можуть застосовуватися у стінах школи [2].

На думку П.В. Лушина, спроби реформування освіти (а саме: комп'ютеризація чи «болонізація» школи) не призвели до принципової зміни традиційного формату авторитарності і роз'яснювально-ілюстративного характеру навчання. Розвиток психічних функцій залишається поза увагою. Криза в освіті продовжується: діти все менше цікавляться школою і відходять в альтернативні сфери комп'ютерних ігор, телебачення й розваг [1]. Таким чином, суспільні трансформації мають безпосередній вплив на найближче середовище, яке оточує підлітка, що призводить до посилення кризи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лушин П.В. Принципы выживания в условиях системного кризиса / П.В. Лушин // Проблемы сучасної психології : Зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка, Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. – Вип. 4. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2009. – С. 181-193.

2. Maslow A.H. Motivation and personality / A.H. Maslow. – N.Y., 1954. – 411 p.